

Lidskost není ztracena

Pedagog, komeniolog a bratrský farář Jan Hábl o nadčasových myšlenkách J. A. Komenského a hodnotovém vzdělávání

JITKA POLANSKÁ

O Jana Amose Komenského se začal zajímat už jako student pedagogické fakulty, a to pod vlivem sloganu: „Škola má být dílnou lidskosti.“ Archaický jazyk ho neodradil, protože v rodině četli Bibli kralickou. „Většina Čechů si Jana Amose spojil jen s pár vyprázdněnými hesly, přitom to byl skutečný génius,“ říká jeden z předních znalců jeho díla Jan Hábl. Po vzoru Učitele národů, kterému nešlo o nic menšího než o všeobecnou nápravu člověka, se s kolegy snaží prosadit do škol tzv. charakterovou výchovu.

LN O Komenském většina Čechů ví jen to, že se mu říká Učitel národů a že chtěl „školu hrou“. Proč o někom tak významném víme tak málo?

Jedním z důvodů je myslím to, že Komenský toho napsal opravdu hodně. V angličtině je pro to výraz GUG (great unread giants) – nečtení velikáni. Všichni vědí, že to je poklad, ale na těch dvaceti svazků jaksi není čas... Další překážkou je archaický jazyk Komenského doby. Existují sice jazykové aktualizace jeho děl, ale i tak. Je to náročná, filozoficko-teologicko-didaktická čtení.

LN Řekla bych, že je to taky vinou toho, jak se o Komenském učí ve škole. Abychom pochopili, v čem byl inovativní, museli bychom znát kontext, jehož znalost jsme většinou během školní docházky nezískali. Skoro bych řekla, že sami učitelé to nevěděli. Jak se o Komenském učí studentů na pedagogických fakultách?

Neuči se o něm příliš šťastně, abych zvolil diplomatický jazyk. Vlastně dost podobně jako na základních a středních školách. Opět se zopakuje, že to byl „velký myslitel“, který zažil v životě mnoho těžkostí. Když se náhodou jde trochu víc do hloubky, tak se studentům jeho didaktické principy suše přiblíží, ale moderní člověk na nich na této úrovni obecnosti neshledá nic výjimečného. To přeče víme, že se musíme postupovat od jednoduchého ke složitějšímu a že učení má být „přirozené“. Nikdo už nevyšvětluje, jak Komenský tu přirozenost myslel. Dá se říct, že se o něm učí podobně jako za totality, jen už to bylo vyňato z obalu marxisticko-leninské doktríny.

LN Komenský měl velmi vysoké cíle, vzdělání mu bylo prostředkem k „nápravě všech věcí lidských“. Je podle vás tato ambice pro učitele a rodiče pochopitelná? Nezní to dnešnímu člověku až velkášsky?

Je pravda, že dnes rodičovská veřejnost u škol poptává spíš kvalifikaci než vzdělání. Naším božstvem se stal trh práce, naší vidinou úspěch. Imperativní zní: uplatnit se. Mainstreamová pedagogika se tomuhle božstvu samozřejmě klání taky. Božstvo praví: konkurenceschopný buď, a učitel tomu jde naproti.

LN Co by takovému cíli řekl náš slavný předeek?

Rozhodně by nebyl nadšený, že na něco takového vůbec škola aspiruje. A kritizoval by i to, že se snaží do dětí napumpovat ohromné množství faktů bez ladu a skladu. Není to ani dobrá výbava pro život, natož dobré vzdělání. Komenský říkal: vědět mnoho, ale ne mnohé. Znal a ctil zdravou míru a viděl neúčinnost takového vzdělávání. Naše přebujelé „osnovy“ by neschvaloval. Mimochodem, na jaře jsem jako rodič přičichl k tomu, jak se naše Barunka učí přírodovědu. Holčička

Učitel národů stále inspiruje. Předmět „Komenský“ sice nemáme, ale já ho pašuji, kam to jde, říká pedagog Jan Hábl.

FOTO MAFRA - MARTIN VESELÝ

v šesté třídě musela odříkat do testu vše, co je v buňce, včetně endoplazmatického retikula. Vždyť to dítě to jen memoruje, vůbec neví, co říká.

LN Ale Rámcový vzdělávací program neboli školní kurikulum je napsáno přičetně. To by se Komenskému zamlouvalo?

Kurikulum psaly nejskvělejší mozky české pedagogiky a filozofie výchovy, ale kvalita společenství se pozná podle toho, jak své ideály uskutečňuje v praxi. Máme sice popsáno, že ve vzdělávání sledujeme kromě kognitivních cílů i ty afektivní a konativní, neboli učíme celou osobnost dítěte, včetně emocí a vůle, ale protože po tom ve skutečnosti není poptávka, tak se to do škol nepropisuje.

LN Velká část rodičovské veřejnosti si opravdu myslí, že škola má vzdělávat, nikoli vychovávat, to je běžná představa „dělbý práce“. Chceme něco úplně jiného než velký Čech, na kterého jsme tak hrdí?

Je to tak. Dítě mi nevychovejete, naučte ho číst, psát a počítat – toto je obecně sdílený požadavek na školu. Ale to přeče od sebe nejde oddělit. Učitelé, ať už matičkáři, nebo češtináři, jsou vždy i formovatelé charakteru svých žáků. Svůj vlastní charakter učitel taky nenechává před vstupem do třídy

v kabinetu. Nějak na děti působí. Takže otázka nezní, zda ve škole formovat charakter, to se totiž děje automaticky, ale zda ho budeme formovat promyšleně a poučene, nebo to budeme dělat nahodile. Případně dětský charakter deformovat, to se taky děje.

LN S kolegy se snažíte hodnotové vzdělávání ve školách rozšířit. Jak ho pojmut, aby měl smysl a výsledky? Hodnoty se spíš přebírají nápodobou, nebo ne?

V roce 2010 se do škol zavedla etická výchova, od té doby je to volitelný předmět. Byl to výsledek nemalého úsilí pedagogických expertů, kteří vyhodnotili, že děti v tomto ohledu mají deficit. Na Univerzitě Hradec Králové se přičiněním Pavla Vacka a dalších kolegů dokonce otevřelo magisterské studium etické výchovy. Má to ale jeden háček. Školy to neučí, jen pár osvícených ředitelů s velkou námahou do jíz tak přečpaných zvrhů vtěsnali ještě hodinu týdně navíc. Jestli ta dodatečná hodina něco změní na charakteru a hodnotách dětí, je ovšem taky otázka. My teď s kolegy na fakultě promýšlíme celou věc trochu jinak. Spíše než o etické výchově hovoříme o charakterové výchově, která se týká všech učitelů. Chceme v tomto duchu připravovat již studenty naší pedagogické fakulty.

LN Navštívila jsem několik církevních škol a přišlo mi, že ty se vzdělávání k hodnotám věnují a často to dělají dobře, nedogmaticky. Jaká jsou vaše pozorování?

Je to přesně tak, jak říkáte. Když založíte v Česku křesťanskou školu, je vám jasné, že musíte cílit i na děti z nekřesťanských rodin, a to až ze sedmdesátí i více procent. Z toho vyplývá, že vaším záměrem je nikoli pojmut vzdělávání bigotně, ale spíše humanisticky. Církevní školy navíc vznikají často z popudu rodičů a pedagogů než přímo církví.

A mnoho rodičů posílá děti do takových škol ne kvůli náboženství, ale protože doufají, že to bude právě škola hodnotová, že vzdělávání bude i o morálce a charakteru. Tyto hodnoty sice vycházejí z křesťanského předporozumění neboli „chovám se nějak ve jménu úcty k něčemu, co mě přesahuje“, ale nejsou prezentovány jako náboženská dogmata a často ani ne v náboženském kontextu. Předporozumění dítě pochytit vůbec nemusí, nestane se křesťanem, ale co pochytí, jsou návyky slušného člověka, který především není sobec.

LN Co vás přivedlo ke specializaci na Komenského a kdy?

Komenského jsem objevil za studií na pedagogické fakultě. Nastoupil jsem tam tři roky po revoluci a naši učitelé nás ujišťovali, že zatímco předtím byla pedagogika totalitní, dogmatická a dehumanizační, teď to bude zcela jinak. Škola bude dílnou lidskosti, nikoli mučírnu ducha, říkali si odvoláním na Komenského. To mě zaujalo.

Ve skutečnosti to v první půlce devedesátých let bylo mučírnu ducha, nehledě na všechny ty proklamace. A já jsem začal v Komenském hledat mimo jiné, proč to tak je, proč často existuje diskrépance mezi deklarovaným a reálným stavem. A objevil jsem génia, který přemýšlel do takových hlubin a v takové šíři, že se mi o tom ani nesnilo. Když studujete Komenského, nahlédnete do pedagogiky a didaktiky, filozofie, teologie, politologie, sociologie i psychologie. Komenský byl například vynikající vývojový psycholog dávno předtím, než takhle věda vznikla.

LN Rozuměl jste jeho jazyku?

Nejdřív vůbec, byla to těžká četba. Byl jsem ale čtenář od dětství a měl jsem zvyk, že než nějakou knihu odložím, chvíli u ní vydržím, tak jsem tomu dal šanci. Hodně mi samozřejmě pomohlo i to, že jsem z věřící rodiny a na

Komenský by kritizoval, že se škola snaží do dětí napumpovat ohromné množství faktů bez ladu a skladu

”

bohoslužbách, kam mě rodiče brali s sebou snad už v plenkách, jsme četli Bibli kralickou. To je jazyk Komenského. A záhy jsem také pochopil, že abych objevil Komenského, musím objevit i komeniologii, takže jsem začal číst Flosse, Čapkovou, Palouše, Patočku...

LN Jak své studenty o Komenském učíte vy? Nezasloužil by si svůj vlastní předmět?

Snažím se přednášet jinak, než jak jsem to sám zažil, studenti do toho ponořit. Mám na to takovou speciální metodu. A studenti jsou často Komenským příjemně překvapeni. Předmět „Komenský“ sice nemáme, ale já ho pašuji, kam to jde. Učím pedagogickou propedeutiku a dějiny pedagogiky, a tam mu dávám velký prostor.

LN Letos uplynulo 350 let od Komenského úmrtí. U té příležitosti jste nachystali projekt Komenského 2020. O co přesně jde?

Ano, poptávka po Komenském byla letos větší a asi ještě nějakou chvíli vydrží, protože v roce 2022 uplyne 430 let od jeho narození. Doufám v to, protože ten projekt jsme připravovali téměř čtyři roky a pak nám ho prakticky zařídila korona. Plán byl využít výročí jinak než jen k tomu, že se bude o Komenském řečnit na různých fórech. Dali jsme si místo toho za

Jan Hábl

■ **Vystudoval** pedagogiku na Univerzitě J. E. Purkyně v Ústí nad Labem a filozofii výchovy při Velšské univerzitě.

■ **Vyučuje** na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové.

■ **Je bratrským farářem**, ale v současnosti se věnuje zejména akademické a pedagogické práci spojené s **bádáním o díle Jana Amose Komenského** a šířením jeho myšlenek.

úkol aktivizovat národ k vlastní obrodě. Je to postavené na této myšlence: Komenský svou Obecnou poradou o nápravě věcí lidských nedokončil – pojďme ji dokončit. Ale ne ve smyslu dopsat, budeme sami napravovat, začneme u sebe a budeme to šířit. Děti měly za úkol zamyslet se nad tím, co v člověku nefunguje správně, a využít k tomu Komenského analýzu lidských nešvarů. Každý, kdo to udělá, musí být v úžasu, jak přesná a aktuální ta diagnóza je.

LN V čem je tedy hlavní problém člověka, jeho hlavní neřest?

Komenský tomu říká „samosvojnost“. A rozvádí to takto: sám sobě patřiti, sobě nadmíru hořeti, jen sobě samému se libiti, svým bůžkem se dělati. Jedním slovem: sebestřednost. Dobro podle něj zabýváme tehdy, když dáme systematicky přednost vlastnímu blahu nad blahem ostatních, celku. Když si řekneme „já, bez ohledu na tebe, jiný člověče, jdu za svým dobrem“, přispíváme tím k záhubě lidstva. Naše lidskost není docela v pořádku, říká Komenský, ale hned dodává, že není úplně ztracena. Naděje trvá.

LN Děti jsou tedy ve vašem projektu vedeny k nesobeckému jednání?

Mají se rozhlédnout ve svém světě a vybrat si něco, co mohou pro nápravu věci samy udělat. V rodině, ve škole, v sousedství, ve své obci... A ptát se: dokážu najít nějakou věc, kterou je v mé moci změnit? To je ta hlavní otázka. Když tu věc najdu, třeba i po poradě se spolužáky a s paní učitelkou, tak půjdou a udělají to. Měli jsme s tím výborně našlápnuto, ale pak bohužel přišlo jarní zavření škol. Doufali jsme, že to stihneme na podzim...

LN A přišla druhá vlna...

Takže se toho nakonec letos moc nestihlo. Ale nevdá, řekli jsme si a v karanténě připravili hodně materiálů, videí a nástrojů, které jsou teď k použití. Chceme je nabídnout školám a motivovat učitele, aby se do toho pustili, jakmile to bude možné. Snad právě i v důsledku té výjimečné situace, ve které se nacházíme, žáci lépe uvidí, co napravovat, v čem mohou pomoci. Rádi bychom to uskutečnili v roce dvacet jedna, dvacet dva.

LN Je tedy pandemie k něčemu užitečná?

Do toho bych Pánubohu moc nešťoural. Proč to je, jaký to má smysl a kdo za to může, to jsou celkem riskantní otázky. Lidé se rádi věnují hledání viníka, místo aby řešili situaci. Komenský to sám hořce glosoval ve svém traktátu, který napsal během morové epidemie v polském Lešně. Mnozí lidé se ze strachu z nákazy chovali k nemocným velmi krutě, někdy je dokonce zabezdili v domech a nechali je tam zemřít, třeba i se zdravými příbuznými. Jan Amos to jako hluboce věřící člověk a humanista velmi těžce nesl.

Autorka je stálou spolupracovnicí LN